

MỘT SỐ BIỆN PHÁP SỬ DỤNG TRÒ CHƠI HỌC TẬP NHẪM PHÁT TRIỂN KHẢ NĂNG KHÁI QUÁT HÓA CHO TRẺ 5-6 TUỔI TRONG HOẠT ĐỘNG LÀM QUEN VỚI TOÁN

ThS. PHẠM THỊ OANH*

Khái quát hoá (KQH) là quá trình tư duy hợp nhất nhiều đối tượng khác nhau thành một nhóm, một loại theo những thuộc tính, liên hệ, quan hệ chung nhất định. Những thuộc tính chung này bao gồm hai loại: những thuộc tính chung giống nhau và những thuộc tính chung bản chất. Sử dụng trò chơi học tập (TCHT) là một trong những phương tiện hữu hiệu nhằm phát triển khả năng KQH cho trẻ. Trong TCHT, nhiệm vụ nhận thức không đặt ra trực tiếp và công khai trước trẻ, mà nằm trong nhiệm vụ chơi, trong nội dung, hành động chơi và trong luật chơi. Điều đó giúp trẻ dễ dàng vượt qua mọi khó khăn để tìm kiếm cách giải quyết chúng, hoàn thành nhiệm vụ được giao. Trong TCHT, trẻ lĩnh hội nhiệm vụ trí tuệ như một nhiệm vụ thực tiễn, nhiệm vụ chơi, điều đó làm tăng tính tích cực tư duy của trẻ, hình thành và phát triển các năng lực trí tuệ, trong đó có năng lực KQH. Bài viết này đề cập một số biện pháp sử dụng TCHT nhằm phát triển khả năng KQH cho trẻ 5-6 tuổi trong hoạt động *Làm quen với toán* (LQVT) như sau:

1. Xây dựng hệ thống các TCHT nhằm phát triển khả năng KQH cho trẻ 5-6 tuổi trong hoạt động LQVT

Chúng tôi đã sưu tầm và lựa chọn các TCHT từ nhiều nguồn khác nhau (trong dân gian, trong các tài liệu Giáo dục mầm non,...). Hệ thống trò chơi được sắp xếp từ dễ đến khó theo mức độ phát triển thao tác khái quát hoá từ thấp đến cao. Cụ thể:

- *Các trò chơi cho trẻ tạo nhóm theo dấu hiệu cho trước.* Chẳng hạn, trong trò chơi "Những hình nào?", mỗi trẻ có 8-10 hình gồm các hình: vuông, tròn, tam giác, chữ nhật có màu sắc và kích cỡ khác nhau. Khi người cầm trò nêu dấu hiệu: "Hãy chọn tất cả các hình tròn" thì trẻ sẽ chọn và xếp các hình tròn thành một nhóm. Khi trẻ đã thành thạo, cô có thể tăng dần mức độ khó bằng cách cho trẻ tạo nhóm

theo hai dấu hiệu như: "Hãy chọn tất cả những hình tròn màu đỏ".

- *Trò chơi yêu cầu trẻ phải tự tìm ra dấu hiệu cụ thể để tạo nhóm* dựa trên sự định hướng dấu hiệu chung do người cầm trò nêu ra trong trò chơi. Chẳng hạn, trong trò chơi "Tìm những hình có cùng hình dạng", mỗi trẻ có 8-10 hình gồm các hình: vuông, tròn, tam giác, chữ nhật. Khi người cầm trò nói: "Tìm những hình có cùng hình dạng" thì trẻ chọn và xếp những thành từng nhóm hoặc toàn hình vuông, hoặc toàn hình tam giác...

- *Trò chơi yêu cầu trẻ tự tìm ra dấu hiệu chung của một nhóm và gọi đúng tên nhóm.* Chẳng hạn, trong trò chơi "Vật nào thừa", người cầm trò đặt lên bàn 4 hình vuông và 1 hình tròn, cho trẻ quan sát phát hiện xem hình nào không cùng nhóm, khác với những hình còn lại. Khi người cầm trò hô: "Vật nào thừa" thì trẻ nào nói đúng tên vật thừa trước được lên chọn, bỏ vật đó ra và gọi tên nhóm còn lại.

- *Trò chơi yêu cầu trẻ phải tự tìm ra dấu hiệu để xếp thành các nhóm.* Chẳng hạn, trong trò chơi "Hãy xếp nhanh thành các nhóm", cho trẻ để các hình vuông, tròn, tam giác, chữ nhật trước mặt. Khi người cầm trò hô: "Hãy xếp nhanh thành các nhóm" trẻ bắt đầu chọn và xếp mỗi loại hình thành từng nhóm.

- *Trò chơi cho trẻ sử dụng từ ngữ khái quát và cụ thể.* Chẳng hạn, trong trò chơi "Hãy đoán xem tôi là ai?", người cầm trò nêu dấu hiệu đặc trưng của hình, trẻ phải nói được tên của hình đó là gì.

2. Lập kế hoạch sử dụng các TCHT trong hoạt động cho trẻ LQVT nhằm phát triển khả năng KQH cho trẻ

Các bước tiến hành lập kế hoạch triển khai từng TCHT nhằm phát triển khả năng KQH cho trẻ:

Bước 1: - Xác định mục đích (mục tiêu) và yêu cầu của trò chơi: đây là phần quan trọng nhất (dựa

* Khoa Giáo dục mầm non, Trường Cao đẳng Hải Dương

vào nội dung chơi thực của trẻ); - Lựa chọn nội dung chơi (trò chơi học tập) và hình thức chơi linh hoạt phù hợp với mục đích, yêu cầu đã đặt ra.

Bước 2: Xác định số lượng trẻ, hình thức tiến hành trò chơi với trẻ (trò chơi nào hay lần chơi nào tiến hành với cả lớp, với từng nhóm trẻ và với từng trẻ), dự tính khoảng thời gian thuận lợi để tổ chức cho trẻ trò chơi (trong tiết học, trong buổi chơi tự do, trong các khoảng thời gian tự do khác trong ngày), dự tính sự phân bố thời gian cho từng trò chơi sao cho phù hợp.

Bước 3: Dự tính và chuẩn bị các phương tiện để tổ chức trò chơi như địa điểm, đồ dùng và đồ chơi cho phù hợp với trò chơi...

Bước 4: Xác định vị trí của mình trong trò chơi và các phương pháp, biện pháp tổ chức, hướng dẫn trẻ chơi trò chơi.

3. Chuẩn bị các phương tiện vật chất để tổ chức các TCHT nhằm phát triển khả năng KQH cho trẻ trong hoạt động LQVT

GV là người tạo các phương tiện vật chất cho trẻ: trước hết, tạo không gian cho trẻ chơi (địa điểm chơi). Không gian chơi phải rộng rãi, thuận tiện, đảm bảo an toàn, vệ sinh và có thể chia ra làm các góc chơi nhỏ có ranh giới để trẻ có thể chơi một mình hay chơi theo nhóm nhỏ theo hứng thú và nhu cầu riêng của trẻ.

GV cung cấp cho trẻ nguyên vật liệu chơi, đồ chơi, đồ dùng, tài liệu học tập, phương tiện máy móc cần thiết phục vụ trò chơi.

GV có thể cùng với trẻ hoặc cho trẻ tự sắp xếp đồ dùng (ĐD), đồ chơi học tập (ĐCHT), vật liệu chơi (VLC) vào nơi quy định chơi của lớp. Cách sắp xếp, bố trí ĐD, ĐCHT, VLC trong phòng, góc chơi phải thực hiện theo một số yêu cầu sau: - Sắp xếp, bố trí ĐD, ĐCHT, VLC vào nơi quy định; - Sắp xếp, bố trí ĐD, ĐCHT, VLC ở trạng thái mở; - Sắp xếp, bố trí ĐD, ĐCHT, VLC vừa tầm với của trẻ; - Sắp xếp, bố trí ĐD, ĐCHT, VLC có kèm theo kí hiệu (kí hiệu có thể là hình và chữ); - Có thể sắp xếp, bố trí ĐD, ĐCHT, VLC đa dạng sinh động nhưng không bày quá nhiều để gây cảm giác hỗn độn và làm trẻ dễ phân tán sự chú ý khi chơi. Đặc biệt lưu ý đến việc thay đổi, bổ sung cho phù hợp với yêu cầu của nội dung chơi và sẽ cất bớt đi nếu nhận thấy thừa; - Có thể bố trí, sắp xếp ĐD, ĐCHT trên các giá đỡ hoặc trong các hộp, các rổ trên mặt của giá, trong các ngăn của giá (có kí hiệu bằng hình hoặc chữ) theo bộ, theo nhóm, theo từng chủ đề (chủ điểm).

4. Tạo cảm xúc tích cực cho trẻ trong quá trình tham gia các TCHT

1) Tạo mối quan hệ thân thiện giữa cô với trẻ và giữa trẻ với trẻ. Để tạo được mối quan hệ thân thiện, mang tính phát triển, GV cần lưu ý một số điểm sau:

- *Xác định rõ vai trò của GV trong quá trình tổ chức, hướng dẫn các TCHT nhằm phát triển khả năng KQH cho trẻ trong hoạt động học toán có chủ đích.* Cụ thể: xác định mức độ, thời điểm cần thiết phải có sự hợp tác của cô với trẻ trên cơ sở xác định mức độ phát triển khả năng KQH của trẻ. Chẳng hạn: Với những trò chơi cho trẻ tạo nhóm *theo dấu hiệu chung đã được chỉ ra cụ thể* thì GV cần đưa ra dấu hiệu cụ thể (chọn những bông hoa màu đỏ), trẻ sẽ tạo nhóm các đối tượng theo dấu hiệu chung đã được chỉ ra cụ thể đó (trẻ sẽ chọn chỉ những bông hoa màu đỏ trong các bông hoa có màu sắc khác nhau). Còn với những trò chơi cho trẻ *tự tìm ra dấu hiệu chung của một nhóm* thì GV không cần đưa ra dấu hiệu chung nữa mà trẻ phải tự tìm ra dấu hiệu chung của một nhóm và gọi đúng tên nhóm.

Có thể thấy rằng, GV không nên can thiệp vào tất cả các trò chơi của trẻ, nên để trẻ được chủ động trong quá trình thực hiện các nhiệm vụ chơi của mình.

- *Tạo mối quan hệ cởi mở, hợp tác, bình đẳng giữa cô và trẻ, giữa trẻ với trẻ nhằm đáp ứng được nhu cầu giao tiếp của trẻ.* Bằng thái độ thân thiện, giọng nói nhẹ nhàng, GV tạo bầu không khí tự tin, phấn khởi cho trẻ, khuyến khích, động viên trẻ mỗi khi thành công cũng như thất bại; giúp trẻ mạnh dạn, chủ động hơn khi thực hiện nhiệm vụ chơi, hành động chơi. GV cần gợi mở để trẻ gần gũi với các bạn đồng thời giúp đỡ bạn trong quá trình chơi, không chỉ biết quan tâm đến kết quả chơi của mình mà còn biết quan tâm đến kết quả chơi của bạn, biết chia sẻ, vui chung với kết quả của bạn. Mối quan hệ chơi như vậy giúp trẻ có điều kiện bộc lộ hết khả năng của mình.

2) Tạo hứng thú của trẻ khi chơi bằng phân nhóm trẻ linh hoạt

- *Chơi cá nhân:* Với hình thức này, khi tổ chức hướng dẫn từng trẻ chơi, GV dễ dàng nhận ra "vùng phát triển gần nhất" của trẻ, từ đó có sự lựa chọn nội dung, phương pháp để hướng dẫn một cách phù hợp nhất (giáo dục cá biệt). Tuy nhiên, nhược điểm lớn nhất của hình thức này là không thật sự phù hợp với điều kiện giáo dục hiện nay. Do số lượng trẻ trong lớp đông nên chơi cá nhân mất nhiều công sức, thời gian của GV; mặt khác, hình thức chơi này còn làm hạn chế khả năng hợp tác giữa trẻ với nhau nên tính tích cực thi đua trong chơi - học bị hạn chế.

- *Chơi theo nhóm, tập thể* (hiện được sử dụng phổ biến nhất). GV có thể tổ chức cho cả lớp cùng tham gia vào một trò chơi và cùng thực hiện một nhiệm vụ nhận thức nào đó. Hình thức này có ưu điểm là giữa các trẻ trong nhóm, lớp có sự học hỏi, giúp đỡ lẫn nhau, làm tăng tính thi đua, đoàn kết, hợp tác với nhau trong quá trình thực hiện nhiệm vụ nhận thức. Ở một góc độ khác, hình thức này còn mang lại hiệu quả kinh tế cao. Hạn chế lớn nhất của hình thức này là GV khó có thể thực được nguyên tắc giáo dục cá biệt, khó nắm được đặc điểm tâm sinh lí riêng biệt của từng trẻ... Cho nên, việc phát triển khả năng KQH cho từng trẻ là khó.

5. Phối hợp sử dụng linh hoạt các biện pháp dạy học để hướng dẫn trẻ chơi

Khi tổ chức cho trẻ chơi với các TCHT, GV có thể sử dụng kết hợp các biện pháp trực quan, lời nói với biện pháp thực tiễn giúp cho trẻ có hứng thú với trò chơi và phát triển ở trẻ khả năng KQH.

Cho trẻ quan sát các tranh ảnh, làm quen với các loại đồ chơi, vật liệu chơi phục vụ cho TCHT, GV có thể dùng các biện pháp bằng lời nói (đàm thoại cùng trẻ, thảo luận với trẻ, đặt câu hỏi, lời gợi ý, lời đề nghị, ngắn gọn, dễ hiểu và giàu hình ảnh...) giao cho trẻ nhiệm vụ (trẻ phải làm gì?) quan sát cụ thể, rõ ràng nhằm tạo ra động cơ quan sát cho trẻ, hướng trẻ chú ý đến đối tượng quan sát, cuốn hút chúng vào hoạt động tìm kiếm mà trò chơi yêu cầu nhằm phát triển khả năng KQH cho trẻ.

GV cùng tham gia vào trò chơi với trẻ, đưa ra các yêu cầu về nhiệm vụ, luật chơi với trẻ. Lời nói của GV phải chính xác cụ thể, rõ ràng, có sức lôi cuốn trẻ chú ý quan sát đối tượng và lĩnh hội được nhiệm vụ cô giao (có thể GV giao từng phần nhiệm vụ cho trẻ hoặc giao toàn bộ nhiệm vụ nhận thức cho trẻ). Song, dù giao nhiệm vụ theo cách nào, GV cũng nên tạo điều kiện cho trẻ tự tìm kiếm phương thức giải quyết nhiệm vụ nhận thức do trò chơi đặt ra.

6. Tổ chức đánh giá kết quả chơi các TCHT của trẻ

Để đánh giá việc chơi của trẻ, trước hết, GV phải xác định rõ yêu cầu với từng trẻ (sự tiến bộ của trẻ phải được hiểu như là sự nâng cao từ mức độ hiểu biết, kĩ năng này sang mức độ khác). Vì thế, khi đánh giá kết quả chơi của trẻ cần phải thực hiện một số bước như sau: - Thu thập thông tin xác định những hiểu biết, kĩ năng chơi của trẻ; - So sánh kiến thức và kĩ năng hiện tại của trẻ với mức độ trước đó; - So

sánh kiến thức và kĩ năng hiện tại của trẻ với mục tiêu, yêu cầu cần đạt ở trẻ.

Có 2 cách thu thập thông tin về khả năng biết và làm của trẻ trong TCHT: 1) Quan sát theo dõi thường xuyên hành vi và hoạt động của trẻ trong khi chơi hoặc là xem xét sản phẩm, kết quả chơi của trẻ xem trẻ hoàn thành nhiệm vụ và luật chơi ở mức độ nào. Tất cả những gì quan sát và ghi chép, nhận xét đều được lưu giữ trong túi hồ sơ của từng cá nhân; 2) GV có thể đưa ra những tình huống, bài tập trắc nghiệm dưới hình thức chơi trong đó trẻ phải giải quyết một vấn đề nhận thức nào đó.

Cả hai cách làm trên đều có điểm mạnh và những hạn chế nhất định, vì thế trong kiểm tra đánh giá kết quả chơi của trẻ ở trường mầm non cần kết hợp cả hai cách thu thập thông tin trên để có được những thông tin chính xác và khách quan hơn về kết quả chơi của trẻ.

Phát triển khả năng KQH cho trẻ thông qua TCHT là việc làm cần thiết. KQH giúp trẻ tách được cái chung, cái bản chất, những mối liên hệ bên trong mang tính quy luật của sự vật, hiện tượng. Do vậy, GV cần biết phối hợp các biện pháp sử dụng TCHT nhằm phát triển khả năng KQH của trẻ trong hoạt động LQVT. □

Tài liệu tham khảo

1. Phạm Thị Đức. "Một số suy nghĩ về năng lực khái quát hóa". Tạp chí *Nghiên cứu giáo dục*, số 5/1995, tr. 22, 28.
2. Đỗ Thị Minh Liên. *Sử dụng trò chơi học tập nhằm hình thành các biểu tượng toán học sơ đẳng cho trẻ mẫu giáo*. NXB Giáo dục, H 2007.
3. Trần Thị Ngọc Trâm. *Thiết kế và sử dụng trò chơi học tập nhằm phát triển khả năng khái quát hoá của trẻ mẫu giáo lớn (5-6 tuổi)*. Luận án tiến sĩ Giáo dục học, Viện khoa học giáo dục, 2003.

SUMMARY

Establishing and developing generalization ability is an important task of Early Childhood Education so as to develop thinking ability for preschoolers. Educational games are one of the most effective media to establish and develop generalization ability for children.

In kindergarden, the development of generalization ability through educational games hasn't been paid enough attention. Therefore, it's necessary to study and coordinate math-acquasinting games to develop this ability for children.